

ТЕКСТОЛОГІЧНА КОНЦЕПЦІЯ ВАСИЛЯ БОРОДИНА

Василь Бородин (1930 – 2011), доктор філологічних наук (1981), багаторічний працівник Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України (1956 – 2006), очільник відділу шевченкознавства (1984 – 1996), усе життя присвятив текстології Шевченкових творів, прагнучи встановити остаточний, науково обґрунтований текст. Результати досліджень регулярно оприлюднював у монографіях, кожна з яких стала знаковою для шевченкознавства. Спершу побачила світ книжка “Соціально-побутові поеми Т. Г. Шевченка періоду “Трьох літ” (1843 – 1845 рр.)” (1958), за кілька років – “Три поеми Т. Г. Шевченка: “Сова”, “Сліпий”, “Наймичка” (1964). Молодого тоді дослідника було залучено до текстологічної роботи й коментування Повного зібрання творів Тараса Шевченка в шести томах (1963 – 1964, т. 1 – 4, 6) – свого роду проміжного видання між попереднім десятитомником і останнім на сьогодні академічним зібранням у дванадцяти томах (2001 – 2014). Уже тоді науковець помітив серйозні прорахунки у принципах відтворення текстів і зосередився на копіткій роботі з реконструкції філіації варіантів. Поезії в шеститомнику впорядковано на основі автографів та останнього прижиттєвого видання “Кобзаря” 1860 р. з правками автора. Головна ідея полягала в тому, що остаточним слід уважати текст, у якому виявлено останню авторську волю і який становить викінчену редакцію. Саме В. Бородин виявив у списку Шевченкових творів, що належав Іванові Левченку, невідомі рядки з ранньої редакції поеми “Катерина”, які автор, очевидно, відкинув у перебігу підготування тексту до друку.

Василь Бородин

У праці “Т. Г. Шевченко і царська цензура: Дослідження та документи. 1840 – 1862 роки” (1969), у якій також уміщено факсимільну копію рукописного збірника “Поезія Т. Шевченка. Том первый”, що його цензура не допустила до видання 1859 р., учений на основі архівних документів докладно висвітлив цензурну історію прижиттєвих Шевченкових видань. Черговим етапом у кристалізації концепції Бородина став розділ “Текстологія” в колективній історіографічній праці “Шевченкознавство. Підсумки й проблеми” (1975), у якому всебічно, хоч і з вимушеними умовчаннями, осмислено складний, а подекуди і трагічний шлях шевченківської текстології. Науковець запропонував диференційований підхід до оцінювання джерел текстів творів раннього періоду та до визначення їхнього основного варіанта, не абсолютизуючи робочий примірник “Кобзаря” 1860 р.

Бородин часто залучав невідомі до нього архівні джерела, пильно стежив за публікаціями в царинах персональної текстології, історії цензури, психології творчості тощо, свідченням чому – багата картотека, яка нині зберігається у відділі шевченкознавства Інституту літератури. Для працівників відділу вона стала неоціненним джерелом ретроспективної бібліографії з багатьох питань.

На проблемах едиційного плану дослідник зосередився в наступній книжці – “Над текстами Т. Г. Шевченка” (1971), виразно заявивши новий, цілісний погляд на розв’язання проблеми тексту низки поетичних творів, переважно раннього періоду. Справжнім відкриттям стало дослідження, присвячене атрибуції новознайденій тоді думки Шевченка “Нудно мені, тяжко – що маю робити...”; тільки через відсутність автографа цей твір у Повному зібранні друкують

у розділі “Dubia” (“сумнівне”). В. Бородін виступив співавтором монографії “Творчий метод і поетика Т. Г. Шевченка” (1980), а також досі неперевершеного за повнотою фактажу і рівнем об’єктивності академічного життєпису поета “Т. Г. Шевченко. Біографія” (1984).

Особливо багато зусиль доклав учений до створення першої в СРСР персональної енциклопедії, яка вийшла у двох томах під назвою “Шевченківського словника” (1976 – 1977, друге стереотипне видання – 1978). Його роботу відповідального секретаря видання у складі авторського колективу заслужено відзначено Державною премією ім. Т. Г. Шевченка (1980). Згодом разом із М. Павлюком він упорядкував коментований збірник “Спогади про Тараса Шевченка” (1982, 1989, 2010), популярний серед широкого кола читачів.

Нові творчі ідеї Бородін реалізував у збірнику наукових праць “Питання текстології: Т. Г. Шевченко” (1990) як його відповідальний редактор і співавтор, опублікувавши розвідку “Текстологічні засади та принципи побудови академічного видання повного зібрання творів Т. Г. Шевченка”, що визначила засади дванадцятитомника. Із цього Повного зібрання в 1989 – 1993 рр. устигло побачити світ лише три томи, проте невдовзі стало ясно, що написані в умовах диктату радянської цензури, особливо пильної до Шевченкових творів, коментарі не можуть задовольнити сучасні наукові потреби, тому розпочалася робота з доопрацювання довідкового апарату, хоча загалом текстологічна концепція Бородіна не зазнала змін. Свого роду вінцем наукової діяльності дослідника стала поява нового дванадцятитомника, завершальні книги якого (мистецька спадщина) опубліковано вже після смерті текстолога. Він був науковим редактором більшості томів літературної частини видання (2001–2003, т. 1, 2, 5, 6). Відтоді визначений тут текст Шевченкових творів є еталонним для більшості масових видань.

Під науковим керівництвом Бородіна й за його безпосередньої участі створено “Проект тематичного словника Шевченківської енциклопедії” (1993), укладено коментований корпус “Листів до Тараса Шевченка” (1993). В енциклопедії, яка побачила світ у шести томах у 2012 – 2015 рр., Бородін провадив розділи “Біографія Шевченка”, “Шевченкознавство”, для яких написав низку статей, зокрема таких концептуальних як “Видання творів Шевченка”, “Творчий процес Шевченка – письменника”, “Текстологія творів Шевченка”, “Цензура і Шевченко” тощо. За цю роботу дослідника у складі авторського колективу посмертно удостоєно Державної премії України в галузі науки і техніки (2018).

Крім уже названих видань, у різні роки він долучався до текстологічного опрацювання й коментування творів Шевченка у п’яти томах (1978 – 1979, т. 1–5; 1984, т. 3, 4, 5), підготував до друку Шевченкові балади (1982), повісті (1986, 1988), збірку поезій у перекладах російською мовою “Кобзарь” (1980; 1984; 1989), “Избранные сочинения” (1987), брав участь у створенні низки факсимільних видань творів поета: “Кобзар” 1840 р. (1963, 1974, 1976, 1990, 2001), “Автобиография. Дневник” (1988), “Новые стихотворения Пушкина и Шевченки” (1990).

Текстологічна концепція В. Бородіна, витримавши перевірку часом, слугує надійною базою для нових видань Шевченкових творів, засвідчуючи цим свою обґрунтованість і життєздатність.

Отримано 22 вересня 2018 р.

м. Київ

